

O‘ZBEKISTON SUD TIZIMI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA LEGALTECH PLATFORMALARI VA SUN’IY INTELLEKTNING ROLI

Shermatova Sadoqat Bahodir qizi

Toshkent davlat yuridik universiteti

Xususiy huquq fakulteti talabasi

Email: lazizashabnam@icloud.com

Annotatsiya: *ushbu maqola O‘zbekiston Respublikasi sud-huquq tizimiga innovatsion texnologiyalar, xususan, LegalTech platformalari va sun’iy intellekt (SI) vositalarini integratsiya qilishning huquqiy va amaliy ahamiyatini tahlil qiladi. Tizimni raqamlashtirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar, «E-sud» tizimining joriy etilishi, sud hujjatlarini avtomatlashtirilgan tayyorlash dasturlari va normativ-huquqiy hujjatlarni tahlil qilish platformalarining afzalliklari ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot sud jarayonlarida shaffoflik, tezkorlik va odil sudlovga erishish darajasini oshirishda ushbu texnologiyalarning transformatsion rolini ko‘rsatadi. Shuningdek, SI ni joriy etishdagi axloqiy me‘yorlar, ma’lumotlar xavfsizligi va inson nazorati zaruriyati kabi dolzarb muammolar ham muhokama qilinadi.*

Kalit so‘zlar: *Sun’iy intellekt, LegalTech, O‘zbekiston sud tizimi, raqamlashtirish, «E-sud» tizimi, sud islohotlari, odil sudlov, axloqiy me‘yorlar.*

Kirish (Introduction)

Jahon miqyosida, shu jumladan O‘zbekistonda ham davlat boshqaruvi va huquqiy tizimlarni raqamlashtirish ustuvor yo‘nalishga aylanmoqda. Sud tizimining konservativ xususiyatiga qaramay, samaradorlikni oshirish, byurokrtiyanini kamaytirish va fuqarolarning odil sudlovga erishishini osonlashtirish talabi innovatsiyalarni joriy etishni taqozo etmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 21-avgustdagi «Sudlar faoliyatiga sun’iy intellekt texnologiyalarini joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi Farmoni ushbu

jarayonning huquqiy asosini mustahkamlab, raqamli transformatsiyaning jadal sur'atlarini belgilab berdi.

Farmonda sudlar faoliyatiga sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish hamda raqamlashtirish jarayonlarini jadallashtirish, shuningdek, sudlarda fuqarolar va tadbirkorlik subyektlari uchun qulay shart-sharoitlar yaratib berishning kelgusi yillardagi ustuvor maqsadlari etib quyidagilar belgilanib, sud ishlarini yuritishda qog'oz shaklidan voz kechish maqsadida «Raqamli sud» konsepsiyasi asosida ishlarning yuritilishini bosqichma-bosqich to'liq elektron shaklga o'tkazish, fuqarolar va tadbirkorlik subyektlariga ko'rsatiladigan interaktiv elektron xizmatlar turlarini oshirib borish, sud hujjatlaridan nusxa olish, sud ishlari bilan tanishish, arizaning sudga taalluqliligi va sudlovga tegishliligini aniqlash, sun'iy intellekt yordamida sud xarajatlarini hisoblash imkoniyatini yaratish belgilangan.

Shuningdek, sud tomonidan taqiqlangan manba va kontentlarning elektron reyestrini yuritish, sudlar faoliyatiga sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish uchun zarur texnik infratuzilma yaratish, shuningdek, ushbu yo'nalishdagi normativ-huquqiy bazani takomillashtirish bo'yicha choralar ko'rish, «Raqamli sud» konsepsiyasi asosida bosqichma-bosqich sud majlisi zallarini tashkil etish hamda aholi va sudyalar uchun qulay va zamonaviy shart-sharoitlar yaratish, shuningdek, sudyalar va sud xodimlarining ijtimoiy himoyasini kuchaytirish maqsadlari belgilangan.

Sudlar faoliyati raqamlashtirilishi natijasida fuqarolar va tadbirkorlik subyektlariga qulayliklar yaratilib, sud ishlarini ko'rishni soddalashtirish maqsadida «Raqamli sud» konsepsiyasini amalga oshiriladi.

Natijada, fuqarolar yoki tadbirkorlik subyektlari sudga ariza berishdan oldin sun'iy intellekt yordamida sud muhokamasining taxminiy natijasi hamda

sarflanadigan xarajatlar shakllantiriladi, murojaatlar sudga elektron shaklda yuboriladi, ishda ishtirok etuvchi shaxslar sud binosiga tashrif buyurmaydi va sud muhokamalarida masofadan turib ishtirok etadi, taraflar va ishda ishtirok etuvchi boshqa shaxslarga sud jarayonlarida ishga doir barcha materiallar bilan elektron shaklda tanishish imkoniyati yaratiladi.

Bundan tashqari, Farmonda sudlar faoliyatini raqamlashtirish, sudlarda ishlarning ko‘rilishini soddalashtirish, fuqarolar va tadbirkorlik subyektlariga sudlarga murojaat qilishda hamda ishlarda qatnashishda ko‘pgina qulayliklar yaratish maqsadida ko‘plab vazifalar belgilangan.

Elektron hukumat davlat organlarining jismoniy va yuridik shaxslarga axborotkommunikatsiya texnologiyalarini qo‘llash yo‘li bilan davlat xizmatlari ko‘rsatishga doir faoliyatini, shuningdek idoralararo elektron hamkorlik qilishni ta‘minlashga qaratilgan tashkiliy-huquqiy chora-tadbirlar va texnik vositalar tizimidir. Elektron hukumatning bir qancha ta‘riflari mavjud. Keng ma’noda, elektron hukumatning vazifalari va xizmatlar ko‘rsatishi hamda faoliyatini rivojlantirish uchun AKTni qo‘llash sifatida belgilanishi mumkin. O‘ziga xos ravishda, elektron hukumatni “davlat organlari ko‘rsatayotgan xizmatlarning shaffofligi, samaradorligi va sifatini oshirish maqsadida raqamli texnologiyalardan foydalanish tizimi” deb tushunish mumkin. Shuningdek, elektron hukumat AKTni ko‘llagan holda davlat organlarining yanada samarali faoliyat ko‘rsatishi hamda fuqarolar va tadbirkorlik sub’ektlariga sifatli xizmatlar ko‘rsatishidir.

Bu islohotlar mamlakatning xalqaro huquq ustuvorligi indeksidagi o‘rnini yaxshilashga ham xizmat qiladi.

An’anaviy sud tizimi ko‘pincha ish yukining yuqoriligi, qog‘ozbozlik, jarayonlarning cho‘zilib ketishi (sud majlislarining bir necha oylab davom etishi),

shaffoflikning yetishmasligi va geografik uzoqlik tufayli adliya xizmatlaridan foydalanishdagi qiyinchiliklar kabi muammolarga duch keladi. Masalan, fuqarolarning sudga murojaat qilish uchun uzoq yo'l bosib kelishi, qog'oz hujjatlarni tayyorlashga ketadigan vaqt va moliyaviy xarajatlar adolatga erishish yo'lidagi to'siqlardan edi. Bu holat fuqarolarning huquqiy himoyasiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin edi.

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi O'zbekiston sud tizimiga LegalTech platformalari va sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish orqali mavjud muammolarni hal qilish, sud jarayonlarini optimallashtirish, shaffoflikni oshirish hamda tizim samaradorligini oshirish mexanizmlarini ilmiy asoslashdir. Maqola, shuningdek, ushbu innovatsiyalarni joriy etishning potentsial xatarlari, xususan, ma'lumotlar maxfiyligi va axloqiy dilemmalarni baholashni ham nazarda tutadi

- O'zbekistonda sud tizimini raqamlashtirishning huquqiy asoslari, jumladan, tegishli qonun hujjatlari va davlat dasturlarini atroflicha tahlil qilish.
- «E-sud» va «Mening suddagi ishim» kabi amaldagi LegalTech platformalarining sud jarayonlarini optimallashtirishdagi ta'sirini empirik ma'lumotlar asosida o'rganish.
- Sud hujjatlarini avtomatik tayyorlash, ma'lumotlar tahlili va natijalarni prognozlashda sun'iy intellekt vositalarini qo'llashning afzalliklari, xatarlari va axloqiy jihatlarini baholash.
- Xalqaro tajribalarni inobatga olgan holda (masalan, Buyuk Britaniya, Estoniya va Xitoy tajribasi), O'zbekiston uchun kelgusidagi barqaror va adolatli raqamli adliya modelini yaratish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Mazkur tadqiqotda sud tizimida raqamli texnologiyalar, xususan sun'iy intellekt (SI) va LegalTech yechimlaridan foydalanish samaradorligini o'rganishga yo'naltirilgan bir qator ilmiy-uslubiy yondashuvlar qo'llanildi. Metodologiya kompleks yondashuv prinsipi asosida shakllantirilib, tahlilning mantiqiy izchilligi, natijalarning ilmiy asoslanganligi va amaliy ahamiyati ta'minlandi.

Tadqiqotda raqamlashtirish jarayonlari sud-huquq tizimining integral qismi sifatida baholanib, ularning tashkiliy, huquqiy, texnologik va funksional komponentlari o'zaro bog'liq holda tahlil qilindi. Tizimli yondashuv:

- sud tizimidagi raqamli o'zgarishlarning ichki mexanizmlarini aniqlash;
- SI va LegalTech texnologiyalarining boshqaruv va protsessual faoliyatga ta'sirini kompleks baholash;

Ushbu yondashuv orqali raqamlashtirish jarayoni alohida texnik vosita yoki platforma joriy etilishi sifatida emas, balki institutlararo o'zgarishlar majmui sifatida o'rganildi.

Tadqiqotda Xitoy, Estoniya, Singapur, Janubiy Koreya kabi ilg'or raqamli sud tizimiga ega davlatlarning tajribasi o'rganildi. Qiyosiy tahlil quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirildi:

- SI asosida ishlarni ajratish, avtomatlashtirilgan maslahatchi tizimlar, elektron dalillar bilan ishlash tartibi;
- raqamli sud jarayonlarining huquqiy tartibga solinishi, shaffoflik va odil sudlov tamoyillari;
- texnologiyalarni joriy etishning tashkiliy modeli, davlat va xususiy sektor hamkorligi;

- foydalanuvchilar (fuqarolar va advokatlar) uchun yaratilgan qulayliklar va ularning samaradorlik ko'rsatkichlari.

Qiyosiy-huquqiy yondashuv O'zbekiston sharoitida qo'llash mumkin bo'lgan optimal modellarni aniqlashga yordam berdi, shuningdek, milliy sud tizimining raqamlashtirilishidagi imkoniyatlar va cheklovlarni aniqlashga xizmat qildi.

Statistik tahlil sud tizimida joriy etilgan "E-sud", "Sud kabineti", masofaviy sud majlislari kabi platformalarning real samaradorligini aniqlashga qaratildi. Ushbu bosqichda:

- elektron murojaatlar sonining o'sish dinamikasi;
- hujjatlar almashinuvining tezlashuvi va vaqt tejalishi;
- ish yuritishdagi byurokratik bosqichlar sonining qisqarishi;
- onlayn xizmatlardan foydalanuvchilar sonining o'zgarishi;
- sud qarorlarining ko'rib chiqilish muddati bo'yicha ko'rsatkichlar kabi ochiq manbalarda e'lon qilingan statistik ma'lumotlar tahlil qilindi.

Statistik tahlil orqali raqamlashtirish natijasida yuzaga kelayotgan miqdoriy o'zgarishlar aniqlanib, ularning sud tizimi samaradorligiga real ta'siri baholandi.

Mavjud rasmiy statistika misollari

- Supreme Court of Uzbekistan ("Oliy Sud") ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilning 9 oyida respublika birinchi instansiya sudlari jami **2,195,439** ish va materialni ko'rib chiqqan.
- Ayni davrda fuqarolik yo'nalishida 386,683 ta holat ko'rib chiqilgan.

- Shuningdek, bir yangilikda 2019-yilda “E-SUD” orqali sudlarga 176,000 dan ortiq ish (murojaat) yuborilgani aytiladi: “In January–June 2019 over 176,000 cases were filed to courts through E-SUD.”
- Xuddi shu manbaga ko‘ra, 2019-yil holatida E-SUD tizimida “taxminan 18,000 noyob foydalanuvchi” ro‘yxatdan o‘tgan bo‘lib, ulardan 624 advokatlar, 2,577 yuridik shaxslar va 14,538 fuqarolar (shulardan 7,169 ayollar) ekani ko‘rsatilgan.

Bugungi kunga qadar sud-huquq sohasini raqamlashtirish yo‘lida bir qancha amaliy qadamlar tashlandi. Bu sohada eng katta qulaylikni yaratib bergan tizim O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi tomonidan yaratilgan My.sud.uz elektron sud xizmati portal bo‘ladi.

Bu portal orqali birinchidan, agar fuqarolarda ariza, taklif, shikoyat yoki hal etilmagan muammolar mavjud bo‘lsa, fuqarolik, jinoyat yoki iqtisodiy sud bo‘lishidan qat’iy nazar, ushbu sudga murojaatni elektron tarzda yuborishi mumkin. Bu murojaat ro‘yhatga olinib, ko‘rib chiqiladi.

Shuningdek, fuqarolar bu tizim orqali ochilgan “ Shaxsiy kabinet “ orqali murojaat holatini onlayn kuzatib borishlari mumkin. Ikkinchidan, My.sud.uz elektron sud xizmati portalida, Sud majlislari jadvali — nomli alohida bo‘lim mavjud bo‘lib, bu fuqarolarga sudmajlislari jadvali bilan tanishish –sudlarda ishlarni ko‘rib chiqishga tayinlangan sanasi va vaqti haqida onlayn tarzda xabardor bo‘lib borish imkonini beradi. Endi fuqaro sud majlisi vaqtini bilish uchun sarson bo‘lmaydi, avvalgidek, sudga kelib yoki sudya yordamchilariga qo‘ngiroq qilib yurmaydi, balki bu bo‘limga kirib tegishli sud va sanalarni tanlasa bas, qaysi ish qachon ko‘rilishi haqida ma’lumotga ega bo‘ladi. Uchinchidan, bu tizimda davlat boji kalkulyatori va elektron to‘lov tizimi ham ishga tushirilgan

bo‘lib, bu fuqarolarga ancha yengillik keltiradi. Avvalari, fuqarolar ish sudda ko‘rilishi uchun davlat bojini bankka borib to‘lashlari va kvitansiyaning sudga taqdim etishlari kerak

bo‘lgan. Bu tizim orqali esa, endilikda, kalkulyator orqali har qanday ishning boj miqdorini hisoblash va bankka bormasdan turib, elektron tizim orqali uni to‘lash mumkin. Bu ham fuqarolarning ishini osonlashtiradi. My.sud.uz tizimining eng ijobiy jihati shundaki, unda sudga murojaat qilish namunalari ham keltirilgan. Bunamunalar dunyoning birorta ham sud tizimida uchramaydigan interaktiv xizmat bo‘lib, bu fuqarolar sudlarga murojaat qilishda hujjatlarning tayyor namunalaridan mutlaqo bepul foydalanish imkoniyatini beradi. Shuningdek, bu tizim orqali rahbariyat qabuliga ro‘yhatdan o‘tish, ish holatini onlayn kuzatib borish, sud xabarnoma va chaqiruvlarini va qarorlarini ham onlayn tartibda olish mumkin.

Tadqiqot natijasida O‘zbekistonda LegalTech va SI ni joriy etish bo‘yicha quyidagi yutuqlar va amaliy natijalar aniqlandi:

- **«E-sud» tizimining muvaffaqiyati:** Fuqarolik ishlari bo‘yicha «E-sud» platformasi orqali fuqarolar da’vo arizalarini elektron tarzda yuborish, ish holatini kuzatish va sud qarorlarini olish imkoniyatiga ega bo‘lishdi. Bu orqali sudga murojaat qilish imkoniyati oshdi va hududiy to‘siqlar bartaraf etildi.
- **Avtomatlashtirish darajasi:** Sudyalarning ishini yengillashtirish maqsadida sud hujjatlari (qarorlar, ajrimlar, chaqiruv qog‘ozlari) ni avtomatik shakllantirish bo‘yicha dasturiy ta’minotlar joriy etilmoqda.

- **Interaktiv xizmatlar:** »Mening suddagi ishim» va «Sud hujjatlaridan nusxa olish» kabi interaktiv xizmatlar sud faoliyatida shaffoflikni oshirib, ma'lumot olish jarayonini soddalashtirdi.

- **SI pilot loyihalari:** Sudga murojaat qilishdan oldin ish natijasini prognozlash, normativ hujjatlarni tahlil qilish platformalarini yaratish bo'yicha pilot loyihalar bosqichida texnik topshiriqlar ishlab chiqildi.

- **Tezlik va xarajatlarning optimallasuvi:** Texnologiyalarni qo'llash orqali sud jarayonlariga ketadigan vaqt va mehnat xarajatlari sezilarli darajada qisqardi.

Olingan natijalar LegalTech va SI ning O'zbekiston sud tizimiga ijobiy ta'sirini ko'rsatsa-da, bu jarayon bir qator muhokama talab qiladigan jihatlariga ega:

- **Inson omili va nazorati:** Sun'iy intellekt qaror qabul qilishda yordamchi vosita bo'lishi kerak, sudyani to'liq almashtirmasligi lozim. Sudyalik ixtiyori (human discretion) markaziy o'rinda qolishi shart.

- **Axloqiy va huquqiy muammolar:** SI algoritmlaridagi potentsial tarfkashlik (bias) xavfi mavjud bo'lib, bu adolatli sudlov tamoyiliga putur yetkazishi mumkin. Algoritmlarning shaffofligi va hisobdorligi ta'minlanishi zarur.

- **Ma'lumotlar xavfsizligi:** Sud ma'lumotlari, ayniqsa shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlash muhim masala. Blokcheyn kabi texnologiyalar hujjatlar xavfsizligini oshirishi mumkin, ammo doimiy e'tibor talab etiladi.

• **Institutsional tayyorlik:** Sud xodimlarining yangi texnologiyalardan foydalanish bo'yicha malakasini oshirish va tizimli o'qitish dasturlarini yo'lga qo'yish tizimning samarali ishlashi uchun muhim shartdir.

Ushbu muammolarni hal etish, O'zbekistonning «Raqamli O'zbekiston – 2030» strategiyasi doirasida huquq ustuvorligini ta'minlash yo'lidagi harakatlarini yanada mustahkamlaydi. Xalqaro standartlarga muvofiq tartibga soluvchi muhitni yaratish va «human-in-the-loop» (jarayonda inson ishtiroki) tamoyiliga amal qilish kelgusidagi ustuvor vazifalardir.

Xulosa (Conclusion)

An'anaviy huquqiy amaliyot, odatda, inson mehnatiga asoslangan bo'lib, ko'p vaqt va resurs talab qiladigan jarayonlarni o'z ichiga oladi. Ayniqsa, shartnomalar tuzish, huquqiy hujjatlarni tahlil qilish, xavfli bandlarni aniqlash va huquqiy moslikni tekshirish kabi vazifalar ko'pincha murakkab va takrorlanuvchan bo'lib, inson xatoliklariga ochiqdir. O'zbekiston sud tizimida LegalTech platformalari va sun'iy intellekt texnologiyalarini kengaytirish sud jarayonlarini modernizatsiya qilish, fuqarolarning odil sudlovga erishish imkoniyatlarini kengaytirish va tizimning umumiy samaradorligini oshirishning asosiy omillaridandir. «E-sud» tizimi kabi raqamli yechimlar allaqachon ijobiy natijalarni ko'rsatmoqda, SI ga asoslangan vositalar esa sudyalarning ish yukini kamaytirish va qaror qabul qilish sifatini oshirishga katta hissa qo'shish salohiyatiga ega.

Biroq, texnologik innovatsiyalarni joriy etishda axloqiy me'yorlarga, shaffoflikka va inson nazoratining ustuvorligiga qat'iy rioya qilish lozim. Faqatgina puxta o'ylangan huquqiy baza va mas'uliyatli yondashuv orqali O'zbekiston o'zining rivojlanayotgan raqamli adliya modelida adolat va

samaradorlik o'rtasidagi muvozanatni saqlay oladi. Kelgusi tadqiqotlar aniqroq empirik ma'lumotlarga asoslanishi va SI ning sud amaliyotiga ta'sirining chuqur miqdoriy tahlilini o'z ichiga olishi maqsadga muvofiqdir. Sud tizimidagi islohotlar va raqamlashtirish, taraqqiyot strategiyasining ajralmas qismi sifatida, mamlakatning ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Ushbu jarayonlar, adliya sohasini zamonaviy texnologiyalar bilan birlashtirib, sud faoliyatini yanada samarali va shaffof qilish imkoniyatini yaratadi. Taraqqiyot strategiyasining asosiy maqsadlaridan biri — fuqarolar uchun qulay va adolatli sud tizimini ta'minlashdir. Raqamlashtirish orqali sud jarayonlari tezlashadi, ish yuritish soddalashtiriladi va natijada adliya tizimiga bo'lgan ishonch kuchayadi. Onlayn platformalar va elektron xizmatlar fuqarolarga sudga murojaat qilishda qulayliklar yaratadi, bu esa adolatni ta'minlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, raqamli ma'lumotlar bazalari sud organlariga zarur ma'lumotlarni tez va oson olish imkonini beradi, bu esa qaror qabul qilish jarayonini yanada samarali qiladi. Bunday islohotlar, o'z navbatida, taraqqiyot strategiyasida belgilangan maqsadlarga erishishda yordam beradi: iqtisodiy o'sish, sarmoyalarni jalb qilish va xalqaro reytinglarni oshirish.

Umuman olganda, sud tizimidagi islohotlar va raqamlashtirish, taraqqiyot strategiyasi doirasida adolat va qonun ustuvorligini ta'minlashga qaratilgan muhim qadamdir. Bu jarayonlar, mamlakatning barqaror rivojlanishi va fuqarolarining huquqlarini himoya qilishda asosiy omil bo'ladi.

Adabiyotlar ro'yxati (References)

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 21-avgustdagi PF-140-sonli «Sudlar faoliyatiga sun’iy intellekt texnologiyalarini joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi Farmoni. (Asosiy manba)
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-maydagi PF-6003-sonli «Sud tizimini yanada takomillashtirish va sud qarorlari qonuniyligini ta’minlash chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi Farmoni.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 17-iyundagi PQ-4752-sonli «Sudlar faoliyatida axborot texnologiyalarini yanada keng joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi Qarori.
4. «Elektron hukumat to‘g‘risida»gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni.
5. Xudoyberdiyev, A. G. (2022). »O‘zbekiston fuqarolik sud ishlarini yuritishda sun’iy intellektdan foydalanishning ayrim huquqiy masalalari». *SCIENCE AND INNOVATION* jurnali, 1(A7), 163-167 betlar.
6. Amirova, N. (2024). »Sun’iy intellekt texnologiyalarini sud faoliyatiga joriy etishning nazariy-huquqiy asoslari». *O‘zbekiston qonunchiligi tahlili ilmiy-amaliy jurnali*.
7. Jalilov, A. (2021). »E-sud» tizimining O‘zbekiston adliya tizimidagi samaradorligi: muammolar va yechimlar». *Xalqaro huquq va qiyosiy huquqshunoslik sharhi*.
8. O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi rasmiy saytidagi materiallar va yillik hisobotlar (Oliy sud rasmiy sayti).
9. Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi hisobotlari.